

EESTI METODISTI KIRIKU TEOLOOGILINE SEMINAR

Jane Vain

PALVERÄNNAKUTE KAJASTAMINE EESTI SEKULAARSES AJAKIRJANDUSES

Diplomitöö

Juhendaja: PhD Ingmar Kurg

Tallinn 2015

SISUKORD

Sissejuhatus.....	3
Teoreetilised lähtekohad.....	6
Meedia ja meediakuvandi mõistest.....	6
Palverännaku ja palveränduri mõistest.....	7
Uurimismeetod ja analüüsi käik.....	11
Uuringu tulemused.....	15
Meediaväljaannete ilmumissagedus ja autorid.....	15
Rõhuasetus, sihtpunktid ja suunitlus.....	16
Palverännaku kogemuste kirjeldamine.....	17
Palverännaku kuvand.....	26
Uuringu järeldused.....	28
Palverännakute "caminostumine".....	28
Kohtumine Pühaga.....	31
Ajakirjandus kristlike uudiste sõnumitoojana.....	35
Kokkuvõte.....	37
Summary.....	39
Allikate loetelu.....	40
Lisa 1 Palverännuteemalised artiklid Eesti ajakirjanduses 2001 - 2015. aasta märts.....	43
Lisa 2 Uurimistulemuste joonised ja tabelid.....	47

SISSEJUHATUS

Diplomitöö eesmärk on uurida Eesti sekulaarse ajakirjanduse põhjal, milline kuvand on palverännakul kui kristliku taustaga praktikal Eesti avalikkuses. Koos selle kuvandiga kujundatakse avalikkuse hoiakut ka teiste kristlike praktikate ning kiriku kohta.

Nüüdisaegne inimene saab peamise informatsiooni erinevate meediakanalite kaudu. Meedia on see, mis vahendab sündmusi, väärtusi, ühiskonnale olulist ehk siis kajastab seda, mis on hetkel ühiskonnas aktuaalne ja tähtis. Samas on meedial ka võim ja võimalus olla väärtuste, hinnangute kujundajaks, suunajaks selles osas, mida peetakse tähtsaks ja mida mitte. Meedia vahendab teavet koos hinnanguga, luues sellega teemast või valdkonnast kindla kuvandi. Meedia poolt vahendatud info abil loob suur osa inimestest endale maailmapildi, arusaamise konkreetsetest valdkondadest. Mõistmiseks, milline on suhtumine kristlusega seonduvatesse teemadesse ning nende kuvand Eesti meediamaastikul, on üheks võimaluseks erinevates meediakanalites ilmuva info uurimine ja analüüs. Sekulaarne ajakirjandus on võetud uurimisobjektiks seetõttu, et sellel on suurem tarbijaskond ning laiem leviala kui kristlik ja kiriklik meedia.

Et meediakanalite kaudu konstrueerivad inimesed endale maailmapildi, arusaamise kindlatest teemadest ja valdkondadest, siis on ristiusu seisukohalt hea, kui meediast inimesteni tulvav kristlusega seonduv teave oleks positiivselt ning pooldavalt meelesstatud. Selleks et mõista, milline on suundumus ja suhtumine kristlusega seotud teemadesse, on üheks teeks meediakanalites ilmuva info uurimine ja analüüs. Arvestada tuleb muidugi seda, et kristlikud meediakanalid – ajalehed, raadiokanalid, TV-saated jne – kannavad endas nii või teisiti enamasti tunnistavat ja positiivset sõnumit.

Palverännakud kristliku ning spirituaalse eluviisi ühe väljendusena on uurimisobjektiks sobiv teema seetõttu, et see kõnetab niihästi kristlasi kui ka ilmalikke inimesi. Kristlikus kultuuriruumis on palverännakute populaarsus tõusnud alates 20. sajandi

60-test aastatest, kui hakati taastama palverännuteed Santiago de Compostelasse, nn jaakobiteed. Palverändude sisu ja tähendus on küll muutunud, kuid nende renessanssist kristlikus kultuuriruumis saab rääkida ometi. Sekulaarse ühiskonna seisukohalt vaadatuna on palverännakud täna sakraalturismina ainuke tõusev trend erinevate turismivaldkondade seas. See tähendab, et palverännakul ei käi ainult sügavalt usklikud, vaid väga erineva ilmavaate ja motiividega inimesed. Kaasaegne palveränd on seega mitmetahuline nähtus.

Teavet palverännaku kohta saab inimene erinevate meediakanalite vahendusel – veeb, paberväljaanded, televisioon, raadio. Vestlused jaakobiteel palverännul käinutega on näidanud, et teabeotsing meediast, täpsemalt veebist on eriti oluline enne palverännakule minekut. Seevastu näiteks otsused rännaku praktilise korralduse – rännu pikkus, teekonna valik, jalanõude valik, seljakoti mark, aastaaeg, lennufirma jne – kohta tehakse väga sageli analüüsides juba olemasolevat infot. Oluline on ka palverännaku sisulise poole kohta info otsimine ja leidmine – teiste inimeste jagatud kogemused tekstis ja pildis võivad olla toetavaks ajendiks isikliku otsuse tegemisel palverännule minemiseks. Niisiis üha suurem osatähtsus on veebil – vörgulehekülgedel, blogidel ning sotsiaalvõrgustikel, sestap on ka käesolevas uuringus kasutatud uuritava andmestiku saamiseks veebiotsingut ning keskendutud ajalehtede ning ajakirjade artiklitele.

Kaasaegse palverännu teemal kirjutatakse arvukalt raamatuid ja artikleid, vändatakse filme, luuakse veebifoorumeid ja -lehekülgi nii mujal maailmas kui ka Eestis. Palveränd ja palverändurid on järjest enam ka Eesti meedia huviorbiidis ja üha enam inimesi tunneb valdkonna vastu huvi, mida võib näiteks järeltada Facebook'is oleva Eesti Jaakobitee palverändurite lehekülje meeldimiste hulgast (21.05.15 442 meeldimist). Samas ei ole varem palverändude kajastamisest Eesti meedias uuringuid tehtud. Töös analüüsitakse, kuidas Eesti veebikeskkonnas leitavad sekulaarsete ajalehtede ja ajakirjade artiklid palverändu kajastavad. Eesti meedias palverännu kajastamise uurimine on oluline seetõttu, et see võimaldab hinnata,

millistes seostes ja millise kuvandiga palverännak kui üks kristliku maailmapildiga seotud valdkond Eesti inimesteni jõuab.

Uurimismeetodiks on valitud kvalitatiivse analüüsi üks meetod, milleks on põhistatud teooria. Põhistatud teooria rakendamine võimaldab läheneda uuritavale materjalile avatult ning analüüsi tulemus sõltub tehtava analüüsi ainesest ehk sellest, kuhu andmed uurijat suunavad. Põhistatud teooria eesmärk on empiiriliste andmete alusel genereerida hästi põhjendatud teooria või hüpoteesid.

Palverännakute kuvandi selgitamiseks Eesti sekulaarses meedias on seatud uurimisküsimused:

- kuidas palverännakut kajastatakse;
- kuidas kirjeldatakse inimeste kogemusi palverännakul;
- milline on palverännaku kuvand.

Töö koosneb a) meetodi kirjeldusest, b) praktiliselt läbiviidud Eesti meedias ilmunud artiklite analüüsi tulemustest, c) järeldustest ning d) kokkuvõttest. Töös tuginetakse uurimismeetodi osas Kathy Charmazile ning palverännakuid käsitlevatele autoritele Kristel Engman, Anselm Grün, Egon Mielenbrink, Michael Rosenberger, Tiina Sepp, Epp Sock ja teised.

Töö autor tänab juhendajat dr Ingmar Kurge, kursusevendi Joonast ja Karli, sõpru Eppu, Regytat, Annikat ja Aini praktilise toetuse ja konstruktiivse sõna eest, kannatlikku tööandjat Evelyni, armastavat õde Merlet ning pikameelseid vanemaid.

TEOREETILISED LÄHTEKOHAD**Meedia ja meediakuvandi mõistest**

Meedia all peetakse käesolevas töös silmas tehnoloogilisi vahendeid ja keskkondi, mis teevad info edastamise võimalikuks. Traditsiooniliselt liigitatakse meediasüsteemi infolevi kanali põhiselt ja selle alusel eristatakse:

- trükimeediat (ajalehed ja ajakirjad);
- elektroonilist meediat (raadio ja televisioon).

Elektroonilise meedia hulka liigitatakse ka internet, kuid kuna see tehnoloogiline lahendus on tekitanud vajaduse leida uusi meedia klassifitseerimise põhimõtteid, siis nimetatakse seda enamasti ka uueks meediaks (Kõuts, 2012).

Meedia on igapäevaelu vahetu osa. Suure osa teabest saadakse meedia kaudu. Ühelt poolt on meedia vahendaja, tuues inimesteni olulised sündmused, arvamused, tõekspidamised ja suundumused ühiskonnas. Teiselt poolt on meedial ka võim inimesi mõjutada. Meedia ütleb inimestele, mis on oluline ja mis mitte. Meedia annab maailmale hinnangud ning vahendab need inimestele, osates madaldada vastuvõtja kriitika- ja eristamisvõimet. Inimene võtab meedia poolt vahendatu vastu juba eelnevalt töödelduna, vaikimisi eeldades, et kuuldav, nähtav ja loetav on tõepärane.

Eesti kuulub kõrge meediakasutusega maade hulka ja Eesti inimesed kasutavad ühtlaselt kõiki meedialiike. Sellega on Eesti meediakasutuse tase üle Euroopa Liidu keskmise. Veebi kasutab vähemalt korra nädalas 71% ja igapäevaselt 60% eestlastest. 2012. aastal luges veebist uudiseid 91% eestlastest ning näiteks pangatehinguid tegi 87% eestlastest veebis (Vihalemm, 2013).

Meediakuvand. Kuvand on suhteliselt püsiv vaatenurk, mis määrab selle, kuidas inimesest, brändist või organisatsioonist mõeldakse. Kuvandisse suhtutakse nagu reaalsusesse,

see sisaldab subjektiivset teadmist ja annab kiire vastuse küsimusele: "Mis see on?" Sellest tulenevalt on oluline, millist sõnumit endast avalikkusele saadetakse (Past, 2007).

Tänapäeval on iseenesestmõistetav, et kui soovitakse olla nähtav ja kättesaadav, siis tuleb olla pildis ja tekstis kohal soovituslikult mõnes enamkasutatavas sotsiaalvõrgustikus nagu näiteks Facebook´is, tuleb omada pidevalt uuenevat kodulehte, veel oleks soovituslikult hea omada kontot mõnes populaarses tekstimiskeskkonnas nagu näiteks Twitter.

Kristlus ja sellega seonduvad teemad satuvad meediaväljaannete lehekülgedele väga erinevatel põhjustel, nii positiivses kui negatiivses valguses.

Ajakirjandus. See on professionaalne, ajakirjandusliku töö põhimõtetest lähtuv sisuloome, mis seostub kõige selgemalt uudiste loomise protsessiga. Kuna ajakirjanduse mõiste kipub liialt tugevalt seostuma trükitud päevalehega, kuid palju inimesi on hakanud uudiseid hankima ajalehtede veebiväljaannetest ja uudisportaalidest, siis on kasutusele võetud mõiste *uudismedia (news media)* (Kõuts, 2012).

Käesoleva töö kontekstis kasutatakse siiski mõistet ajakirjandus, kuigi uurimuses käsitletav materjal on kogutud internetiotsingut kasutades.

Palverännu ja palverännaku olemusest

Palverännak. 21. sajandi palveränd on mitmetahuline fenomen, mida püütakse kirjeldada ja mõista nii religioosest kui sekulaarsest seisukohast lähtuvalt. Oma algses tähenduses on palverännak (*peregrinatio* ld, *pilgrimage* ingl, *pilgern*, *Wallfahrt* sks, *peregrinación* hisp) tähendanud võõrsilolekut, võõrast, teelolemist kõige ja kõigi eest kaitsetuna ja väljatõugatusena (Rosenberger, 2012, lk 101).

Kristlastena ollakse teelised taevase rahuriigi suunas (Engman, 2012), tõelise kodu poole (Grün, 2008, lk 76). Egon Mielenbrink (2001) tsiteerib 39. psalmi 13. salmi: */.../ sest ma olen võõras sinu ees ja majaline, nõnda nagu kõik mu isad!* ja leiab, et "palverännak peegeldab elu ja elu palverännakut – inimene otsustab, asub teele valitud eesmärgi suunas,

saavutab oma sihi, võtab kaasa sellest teekonnast kogetu ning asuvab uuesti teele kuni jõuab oma viimse eesmärgini."

Detlef Lineau mõistab palverändu vahetu juurdepääsuna tegelikule, tõelisele maailmale, sest argipäevas mõjutab inimese maailmast arusaamist meedia ning paljud protsessid on vahendatud ja jagatud. Kuid vahendatud ja virtuaalsete maailmade paljususes on oht indiviidil kaduma minna. Üha dünaamilisemas ja muutuvamas ühiskonnas hajuvad traditsioonid ja tavad ning kindlustunne on muutunud defitsiidiks. Inimesed vajavad ühetähenduslikkust seal, kus pluralism kirjeldab maailma suhtelise ja konstrueerituna. Palverännak on üks võimalus tajuda maailma ühetähendusliku ja konkreetse (Lineau, 2009).

Samuti võimaldab palverännak ränduritel kogeda ennast ühe ja ühtse kogudusena konkreetses ajas ja ruumis (*ibid*). Michael Rosenberger nimetab palverännakut jalgedega palvetamiseks ning jumalarahva jumalateenistuseks. Tema hinnangul pole olemas teist liturgia vormi, kus usklikud liturgilises protsessis niivõrd intensiivselt osalevad, kus kehaline osalemine on nii vahetult tuntav, mis võimaldab vahetult loodu kogemist ning mis kestab ajaliselt väga pikalt (Rosenberger, 2012).

Käsitledes palverändu usupraktikana pisut teise nurga alt, esitab Notker Wolf küsimuse, kas inimene võib end uskuma kõndida, ning vastab ise, et ei tahaks seda võimalust täielikult välistada, kuigi enamus palverändajatest saavad kinnitada, et nad on peale rännakut sisemiselt rahunenud või tugevamaks muutunud, leidnud taas usalduse elu, kaasinimeste ja enda vastu. Usaldus ja eneseusaldus on usu põhihoiak ja kui inimene on saanud selle kogemuse, siis on tema jaoks täitunud lootus olla kõigi aegade inimestega ühendatud palverännu kaudu (Wolf, 2009).

Andrew Wilson nimetab palverännakut heaks õppetunniks, mille raskused, ebamugavused, ärevus, sotsiaalne haavatavus ja pidev uudsus aitavad paremini mõista Jeesuse sõnu võõrastest ja jõuetusest (Wilson, 2014).

Hugh McLeodi sõnul iseloomustavad palverännakut kolm olulist aspekti: a) pühaduse mõiste, b) uskumus, et pühadusega võib kohtuda kindlates paikades ning c) nendes paikadesse rändamine (Sepp, 2014, lk 20).

Palverännakuid vaadeldakse ka kui turismi ühe haruna, sakraalturismi või religiooniturismina, mille sisuks on pühadesse paikadesse rändamine ilma usulise motiivita. Aldur Vunk leiab, et palverännak on niihästi keskaegse kui ka tänapäevase turismitööstuse aluseks – palverändudega seotud taristu loomisega sai võimalikuks süsteemne palverändamine ja kohalikule teenindavale personalile muutus palverändurite teenindamine kasulikuks. Palverännak oli keskajal ainus võimalus uute maade ja inimestega tutvuda, rikastavaid kogemusi saada ning ka stressi maandada (Vunk 2005b). Tänapäevast sekulaarset turismi iseloomustavad samad aspektid.

Graham Holderness vaatleb palverännakuid täielikult turismimajanduse seisukohast, nimetab keskaegseid palverändureid massituristideks, kelle ringreisid ja „suveniiride“ kogumine keskendus vaimsete otsingute asisemale küljele. Täna sed rännakud pühadesse paikadesse üle kogu maailma – Jeruusalemma, Santiago de Compostelasse, Lourdes'i, Rooma, Mekasse – on ainult teatud hulga inimeste jaoks mitteturistlikud. Sakraalturismi näol on tegemist lihtsalt ühe turismiharuga, mis on sarnane seiklusturismi, ökoturismi jne harudega (Holderness, 2009).

Palverändur. Kristliku palveränduri (*peregrinus* ld, *pilgrim* ingl, *Pilger*, *Wallfahrer* sks, *peregrino* hisp) eeskujuks on Aabraham, keda Jumal kutsus üles teele minema (1Ms 12:1) ning kes jättis maha kõik, mis oli talle armas ja kallis ning oli seni tema identiteeti kujundanud. Aabraham usaldas end täielikult Jumala hoolde, kes on andnud lubaduse teda

täielikult hoida ja kaitsta. Ta ei teadnud, millist teed pidi minna, milline oli tegelik kaugel eesmärk, ning tema ise oli sellest hetkest alates võõras, kes oli lahti öelnud kõigist sidemetest (Wolf, 2009). Tänapäevalgi on palverändur võõras, kes liigub võõral maal, kohtab võõraid inimesi, võõraid tavasid ja elukorraldust ja kogeb iseennast ebatavalises tegevuses (Lineau, 2009).

Palverändurit kirjeldatakse tema motiivide kaudu, miks ta palverännakule läheb. Tiina Sepp (2005) on oma jaakobiteed käsitlevas magistritöös jaganud palverännule minejate motiivid religioosseteks ja mittereligioosseteks:

Tabel 1

Palverännule minejate motiivid

Motiivid	
Religioossed motiivid	Jumala otsimine
	Jumala tänamine
	Jumalale antud töötuse täimine
	lähedase inimese tervise eest palumine
	teraapia sh sõltuvusest vabanemine
Mittereligioossed motiivid	reisimine
	sport
	elukaaslase otsimine
	vagabundlus
	karistuse kandmine
	heategevuseks raha kogumine

Traditsioonilise eristamise – religioosne või mittereligioosne – kõrvale paigutub ka nn vaimne aspekt. Vaimne ehk „ uut vaimsust“ väljendav motiiv on religioonisotsioloogias kirjeldatud nüüdisaegse inimese mittereligioosse, ent eneseotsingule suunatud tegevusena (Altnurme, 2013). Uue vaimsuse kandjatel on religioosse eneseväljenduse elemente, nagu müstilise transtsendentsuse kogemine, sotsiaalne seotus, tehnikad, moraalsed seisukohad. Ent

puudub religioonile omane püsiv seotus, ning mis peamine, need inimesed ei nimeta end religioosseteks (ibid.).

Palverändurile on iseloomulikud kindlad välised eristavad tunnused. Nii keskajal kui nüüdisajal on selleks kindel riietus, palveränduri kepp, kott või seljakott (Mielenbrink, 2001) ja võimalikult head jalanõud (Wolf, 2009). Keskajal andis selline eristumine kindla kaitse ning maksuvabastuse Euroopa teedel (Wolf, 2009), tänapäeval õiguse kasutada palveränduritele mõeldud taristut. Tänapäeval on jalgsirändava palveränduri kohustuslikud elemendid palveränduri pass (*credential del peregrino*) ja kammkarp (*pecten maximus* ld, *Pilgermuscheln* sks, *la concha* hisp) seljakotil. Algselt jaakobiteele, Santiago de Compostelasse viivale palverännuteele omane kammkarp on saanud või saamas üldiseks palveränduri ja palverännu sümboliks kristlikus kultuuriruumis, sõltumata pühapaigast või palverännuteest.

Palverändurit iseloomustab kogemus, mida Victor Turner kirjeldab kui *communitas* – suurde rändurite kogukonda kuulumine, ühtekuuluvuse tunnetamine nii tänaste kaasrändurite kui kõigi nendega, kes kunagi on palverännuteedel käinud (ibid).

Wolf ütleb, et palverändur eristab tavalisest matkajast või turistist see, et ta on motiveeritud, läheb rännakule teadlikumalt ja kogeb teekonda intensiivsemalt (Wolf, 2009).

Uurimismeetod ja analüüsi käik

Käesoleva töö uurimismeetodiks on valitud põhistatud teooria meetod. Põhistatud teooria loojateks on Barney Glaser ja Anselm Strauss, kes arendasid selle välja oma 1960. aastatel tehtud uuringutes. Teooria nimi kätkeb endas põhimõtet, et teooria sünnib andmetest.

Põhistatud teooria kasutamine uurimises tähendab pidevat analüüsiprotsessi peatumist, saadud andmete kaalumist ning uuesti mõtlemist. See tähendab võimaluste nägemist, seoste tuvastamist ja küsimuste esitamist, lähtumist andmetest enestest, mitte juba olemasolevatest kategooriatest või ettekirjutustest (Charmaz, 2006, lk 135).

Põhistatud teooria praktilist kasutamist iseloomustavad alljärgnevad osised:

- samaaegne andmete kogumine ja analüüs;
- info kodeerimine ja kategoriseerimine andmetest, mitte eelnevalt loogiliselt tuletatud hüpoteesidest lähtuvalt;
- pideva võrdlusmeetodi kasutamine, mis tähendab pidevat võrdlust analüüsi igal tasandil;
- pidev teooria arendamine andmete kogumise ja analüüsi igal tasandil;
- memode kirjutamine kategooriate väljatöötamiseks, nende omaduste kindlaksmääramiseks, kategooriate vaheliste suhete määratlemiseks ja lünkade avastamiseks;
- sihtgrupi valim on teooria konstrueerimise aluseks, mitte statistilise esindatuse jaoks;
- kirjandusest ülevaate tegemine *pärast* sõltumatu analüüsi teostamist, millega lisatakse võrdlusmaterjali ja kinnistatakse järelduste laiem tähendus (Charmaz, 2006, lk 4-6).

Põhistatud teooria oluline metodoloogiline põhimõte on see, et teaduslikku uurimust käsitletakse kui tundmaõppimise protsessi, mille käigus teadmine areneb ja laieneb iga uue sammuga (Strömpl & Lepik, 2014).

Autor leiab, et palverännakute kajastamise uurimiseks on põhistatud teooria sobiv, kuna hetkel puuduvad uurimused selle kohta, kuidas palverännakut Eesti meedias kajastatakse, kuidas seda kirjeldatakse, kuidas palverännakul saadud kogemused peegelduvad tagasi ühiskonnale läbi ajakirjanduse ehk siis puudub Eestile sobiv teoreetiline baas, mis võimaldaks püstitada eelnevaid hüpoteese. Ajakirjanduslikud tekstid, mis on

uurimismaterjaliks esindavad meedia olulist rolli palverännu esitlemisel ja kirjeldamisel säilitavad ja vormivad ettekujutust palverännust ja sellega seonduvatest asjaoludest.

Käesolevas töös on eelnimetatud osistest kasutatud üheaegset andmete kogumist ja analüüsi ajaleheartiklite otsimise ja läbilugemise näol, pidevat võrdlust juba loetud ja lisanduvate artiklite vahel ning teooria arendamist andmekogumise ja analüüsi tasandil. Ei ole kasutatud memosid ning puudub ka valim, kuna ei ole toimunud konkreetset inimeste küsitlusi. Kirjanduse ülevaade on tehtud peale analüüsi teostamist ning kajastub analüüsi tulemustest tehtud järelduste peatükis. Uurimistöös on keskendunud uurimisobjektiks olevates palverännuteemalistes artiklites sisalduvast infost, mitte palverännakute teaduslikest käsitlustest.

Uurimisküsimused palverännakute kujutamise kohta ajakirjanduses saavad vastatud uurimismaterjali kvalitatiivse analüüsimisega eelnimetatud põhistatud teooria meetodil. Uurimismaterjaliks valiti käesolevasse töösse Eesti sekulaarses ajakirjanduses ilmunud palverännuteemalised artiklid, mis on leitavad internetis. Otsisõnadena kasutati sõnu *palveränd*, *palverännak* ja *palverändur*. Uuritavad artiklid jäävad ajavahemikku 2001. aasta algus kuni 2015. aasta märts.

Internetiotsinguga leitud artiklitest käsitleti neid sekulaarses ajakirjanduses ilmunud artikleid, mis olid vabalt ligipääsetavad ehk siis millele ei olnud juurdepääsuks vaja sisselogimist või maksmist. Samuti analüüsiti artikleid, mis puudutavad palverännakuid kristlikus kultuuriruumis, ehk siis jäeti välja islami *hadž*-i ning idamaade usunditega seotud palverännakuid puudutavad artiklid.

Sekulaarse ajakirjanduse kõrval vaadeldi ka kristlikes väljaannetes ilmunud artiklite leidumust uuritaval ajaperioodil, ent sisulisel analüüsil keskenduti siiski sekulaarsele ajakirjandusele, kuna selle levik ja tarbijaskond on laiem ja mitte nii selgelt piiritletud ühe konkreetse sihtgrupiga. Töö autor on teadlik, et niisugusel uuringul on piirangud, kuna välja

võis jääda uurimisküsimuste seisukohalt olulist materjali, millele vaba internetiotsing ei võimaldanud juurdepääsu, mida leidub kristlikus ajakirjanduses ja ajakirjade artiklites. Autor leiab, et palverännuteema käsitlemist kristlikus ajakirjanduses ning kõiki usundeid haaravalt, on kindlasti oluline uurida edaspidi.

Artikleid uuriti esmalt artikleid leidumuse seisukohalt – analüüsi artiklite ilmumise sagedust aastate vältel ning millistes väljaannetes palverännuteemalisi artikleid on avaldatud. Seejärel vaadeldi, kuidas on erinevates artiklites kajastatud palverändu üldiselt, mida on palverännakute juures rõhutatud ning kuidas on kujutatud inimeste kogemusi palverännakul. Viimaks analüüsi, milline on palverännakute kuvand.

UURINGU TULEMUSED

Palverännuteemaliste artiklite leidmiseks kasutati internetiotsingut märksõnadega *palverännak*, *palveränd* ja *palverändur*. Antud tingimustel leiti kokku 75 kristliku kultuuriruumi palverände puudutavat artiklit ajavahemikust aastatel 2001–2015 (Lisa 1), millest sisuliselt analüüsiti 43 vaba juurdepääsuga sekulaarsetes väljaannetes ilmunud lugu, mille puhul ei olnud vaja lugemise eest tasuda ja väljaande keskkonda sisse logida.

Meediaväljaannete ilmumissagedus ja autorid

Artiklite ilmumissagedus ulatub ühest artiklist 2001. aastal 15 artiklini 2014. aastal. 2015. aasta esimese kolme kuu jooksul oli ilmunud kaks artiklit. Kuni 2003. aastani ilmus kokku kolm artiklit ainult sekulaarses ajakirjanduses, alates 2004. aastast on ilmunud aastas kaks (2006) kuni 15 (2014) artiklit erineva sagedusega kokku, välja arvatud 2011, mil ei ilmunud ühtki artiklit ei sekulaarses ega kristlikus ajakirjanduses.

Kristlikes väljaannetes on vaadeldud perioodil ilmunud 24 artiklit, sekulaarsetes väljaannetes 51 artiklit. Uuritud perioodi enamikel aastatel on sekulaarsetes väljaannetes ilmunud rohkem palverännuteemalisi artikleid, välja arvatud 2007, 2008, 2014, mis kristlikes väljaannetes ilmus üks kuni kolm artiklit rohkem. Eriliselt torkavad silma aasta 2011, mil Eesti ajakirjanduses tervikuna ei ilmunud ühtki palverännuteemalist artiklit ning aasta 2012, mil sekulaarses ajakirjanduses ilmus 12 artiklit, kristlikus seevastu ainult üks. 2014. aastal ilmus nii sekulaarses kui kristlikus ajakirjanduses sisuliselt võrdselt artikleid, vastavalt seitse ja kaheksa, ning 2015. aasta märtsi seisuga on mõlemas ilmunud üks artikkel (Joonis 1, lisa 2).

Uuritud ajaperioodi jooksul on palverännuteemalised artiklid ilmunud 23 erinevas väljaandes. Kristlikest väljaannetest on avaldanud artikleid Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku (EELK) ajaleht Eesti Kirik ning Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liidu (EKBK) ajakiri Teekäija, vastavalt 20 ja neli. Üleriigilistest sekulaarsetest ajalehtedest on

kõige enam palverännuteemalisi artikleid avaldanud Eesti Ekspress ja Postimees, vastavalt viis ja neli. Delfi portaalis on ilmunud neli artiklit. Maakondlikest ja kohalikest ajalehtedest on palverännuteemat puudutanud kõige enam Virumaa Teataja ning antud ajalehes ongi ilmunud kokku kõige enam artikleid – kaheksa – võrreldes teiste sekulaarsete väljaannetega. Ajakirjades ilmunud artikleid andis veebiotsing kaks (Tabel 2 Lisa 2).

Palverännuteemat on kõige enam puudutatud intervjuudes palverännul käinud inimestega ja reisilugudes, mis palverännakuid kirjeldavad (Tabel 3, lisa 2). Ilmunud on ka uudislugusid, mis kirjeldavad saabuvald sündmusi, rännakuid või palverännutee tähistamist. Arvamuslood käsitlevad palverännakute ajalugu, eesmärke ning religiooniturismi. Persoonilood on lood inimestest, kus muuhulgas tuuakse olulisena välja ka palverännaku koht nende elus. Juhtkiri on ajendatud maakonnas toimuvatest palverännakutest ning reklaamlugu kirjeldab jaakobiteed kui võimalust odavalt reisida.

Lugude autorid on peamiselt ajakirjanikud (Tabel 4, lisa 2), artikleid on kirjutanud ka ajaloolane ja arheoloog ning kaheksa loo autorid on palverännakul ise käinud inimesed. Artiklite pealkirjades esineb enamasti sõna *palveränd*, *palverännak* või *palverändur*. Samuti rõhutatakse pealkirjades pühapaiku, teekonda iseendasse, endaga silmitsi olemist, erilisi hetki, ühisosa, jalgsikäimist, raskuste ületamist, Jumala kuulamist ja Jeesuse jälgedes käimist, iidset tava (Tabel 5, lisa 2).

Rõhuasetus, sihtpunktid ja suunitlus

Peamine palverännuteemat puudutavate artiklite rõhuasetus on esiteks inimese isiklikul kogemusel, teiseks peamiseks rõhuasetuseks on jaakobiteel rändamine, kolmandaks palverännukultuuri ajalugu ja jaakobiteele minek, selleks valmistumine. Rõhutamist on leidnud ka palverännakute kui traditsiooni taastamine Eestis, palveränd kui kristlaste kokkusaamise oluline osa, teiste riikide palverändurite teekonnad Eestis. Ka on puudutatud

religiooniturismi arengut, palverännakut kui võimalust odavalt reisida ja saada müstilisi kogemusi.

Kirjeldatakse Pirita-Vastseliina palverännuraja väljaarendamist ning konkreetseid palverännakuid Jeruusalemma, Rooma, Vastseliina, Viru-Nigula Maarja kabelisse, õigeusu pühaku Sergi Florinski säilmete juurde Rakvere Jumalaema Sündimise kirikusse, Kuremäele, Saaremaale (Tabel 6, lisa 2). Lähtuvalt rõhuasetusest on enimkajastamist leidnud palverännusihtpunkt Santiago de Compostela, millele järgnevad Vastseliina, Jeruusalemm, Rooma, Viru-Nigula ja teised (Tabel 7, lisa 2).

Artiklite suunitlus on suures osas kristlik ja vaimsusele suunatud, puudutades kristlaste poolt läbi käidud või korraldatud palverännakuid Eestis ja mujal ning inimeste sisemisi kogemusi ja läbielamisi palverännuteedel. Samas on järjest rohkem sekulaarse suunitluse ja sisuga artikleid, mis kirjeldavad palverännakut matkana mööda looduskauneid paiku, kõndimist kui sportlikku tegevust. On ka selgelt ajaloolise ja turistliku suunitlusega kirjutisi. Oluliselt eristub kõigist uuritud Eesti väljaannetest Virumaa Teataja, kus 15 aasta jooksul ilmunud kaheksast artiklist vaid üks on vaimse rõhuasetusega, teised aga kristliku suunitlusega. Kristlikes artiklites seostub palverännakuga peamiselt sihtpunkt, aga ka inimese sisemine rännak, vaimsuse suunitlusega artiklites sisemine rännak ning sekulaarsetes artiklites matkamine koos eneseületamise ja looduse nautimisega (Tabel 8, lisa 2).

Palverännaku kogemuste kirjeldamine

Nii intervjuude kui ka reisilugude peamine sisu on inimeste isiklik palverännukogemus, mis enamasti on seotud jaakobiteel rändamise või sinna minekuga. Samuti on isiklik palverännukogemus seotud Kuremäe, Vastseliina, Jeruusalemma, Rooma ja Saaremaaga. Kirjeldataud on ka välismaalastest palverändurite kogemusi Eestis. Artiklites kajastatakse seda, miks on inimesed palverännaku ette võtnud, mis on nende jaoks palverännak ja kuidas nad iseloomustavad palverännuteed. Samuti kirjeldavad inimesed seda,

milliste arusaamisteni nad palverännakul jõudsid ja/või mida nad õppisid, kuidas suhtlesid kohalike inimeste ja teiste kaasränduritega.

Palverännakule mineku põhjused. Palverännakule mineku põhjustest kõnelevad inimesed nõnda:

Üks sage eesmärk, miks inimesed seda teed käivad, on eneseotsingud. Minu eneseotsingud kahtlemata jätkuvad – nii Jaakobiteel kui mujal. Aga ma usun, et need vist kestavad pigem elu lõpuni. Öeldakse, et Camino de Santiagol on selline eriline maagia – kes seda teed korra on käinud, seda kisub sinna üha tagasi (Õhtuleht, 27.09.2013).

/---/ Et linnast kulges läbi Santiago palverändurite teekond, nägi ta seal peaaegu iga päev ringi liikumas teokarbimärgiga rändureid suurte seljakottidega. See tekitas temas huvi palverännaku vastu ning selle läbiteinute jutud ahvatlesid mõnest retkest osa võtma (Sakala, 14.08.2008).

... et saaks igapäevarutiinist välja ja ühiste huvidega noorte inimeste seltsis mõelda rohkem elu põhiväärtustele, sellele mis elus on tegelikult tähtis (LõunaLeht, 04.08.2005).

Kuu aja pärast Hispaaniast tagasi jõudnud tütar oli iseseisvam ja kogenum. Ja kuidagi teistmoodi, paremat ja selgemat moodi. Nii hakkas Rihos ja Tamaras mõte idanema ning jaanuaris oli otsus selge – mai veedetakse Hispaanias, tuhandeaastase tava jälgedes (Eesti Päevaleht, 04.06.2005).

Inimeste kogemused on sageli üksteisega sarnased, küll väljendatakse neid erinevate sõnadega. Palverännakule minnakse sooviga mõtteid koguda, iseenda ja Jumala üle järele mõelda, minna tsivilisatsioonist eemale, astuda argipäeva kiirusest välja. Samas kirjeldatakse põhjustena inimeste kogemuste põhjal ka lihtsalt enese proovilepanekut ja võimalust avastada kohalikku loodust.

Palverännak. Palverännakut iseloomustatakse mitmel viisil:

Eks palverännakut saabki vaadata mitut moodi. Minule pole see matk, vaid aja mahavõtmise selleks, et olla jumalaga. Palverännaku tee loob erilise tunde. Kui inimesed on mitu tuhat aastat seal käinud ja otsinud midagi, siis on nende mõtted sinna maha jäänud ja oma jälje jätnud. Kui tead, et aastasadu on kõnnitud mööda samu radu ja enam-vähem sarnaste eesmärkidega, hakkab see tee sinuga rääkima. Kui ma suurel reedel Püreneesid ületasin, toimus see samal ajal, kui Kristus Kalgata teel käis – minule oli see sümbolne (Kambja leht Koduvald, 30.11.2012).

/---/ palverännak on üks võimalus võtta mõtlemisaega sättimaks paika oma tõekspidamised ja väärtushinnangud (LõunaLeht, 04.08.2005).

Praeguses ilmas, kus tormame, tegutseme, närveerime ja mureseme kordi rohkem kui muiste, on rännak ehk midagi üsna ürgset – sa võtad aja ja käid jalgsi (kui paljud meist üldse ilma autota suudavad elada), võtad aega enda jaoks, mõtled, tunnetad, koged. Eraldad ennast. Koged midagi uut. Märkad midagi muud (Virumaa Teataja, 02.07.2005).

Palverännuteid on Hispaanias väga mitmeid ja need kõik on täielikud loodusmatkad. Tee peal on imeilusad maastikud, mida bussiga sõites lihtsalt ei näe. Loodus on fantastiline, mina soovitan igaihele mõnel rajal ära käia (Sõnumitooja, 03.08.2010).

Lääne-Hispaanias, raja lõpuosas, annab peatuskohtades siiski tunda “palverännaku turisti maffia”, kellele kuuluvad mitmed restoranid. Nad on ööbimiskohtadest sunniviisiliselt ära võtnud kõik pliivid ja sööginõud, et sundida palverändureid ostma toitu nende söögikohtadest /---/ (Eesti Ekspress, 29.08.2005).

Füüsiline vorm pole palverännakul kuigi oluline. Rohkem kõnnitakse peaga (KaKonsultatsioonid, 04.2009).

Aeg võtab rännakul teise ulatuse. Algul tundub, et päevad venivad lõputult, kuid siis tekib kõndimise ja mõtiskluste eriline rütm ja aeg kaotab oma tähenduse.

Kohalike elus on see tavaline, et aega on ja kiiret pole (Virumaa Teataja, 31.07.2004).

Käimine on kõige loomulikum liikumise vorm ja kuhugi jõudmiseks ka parim viis.

Käimine pakub tempo, kus jõuad näha, aru saada ja samal ajal ka endas rännata (Eesti Ekspress, 10.04.2002).

Tundub uskumatuna, et olin kuu aega tsivilisatsioonist eemal ja lihtsalt kõndisin oma mõtetega (Sakala, 14.08.2008).

Inimeste kogemused ütlevad, et palverännak on võimalus võtta aeg maha, astuda argipäevast välja, sisemine teekond ja enesesse süüvimine, Jeesuse jälgedes käimine, aja pühendamine Jumala otsimisele ja Tema kuulamisele. Jaakobiteed iseloomustatakse kui lugude teed, kus ei ole aega, meel puhkab ja elu muutub lihtsaks – kõndimiseks ja palvetamiseks. Inimeste kogemus ütleb, et see pole alati religioosne kogemus, kuid kindlasti vaimne otsing. Teisalt kirjeldatakse seda teed kui kohalikele tulusat äri, loodusmatka, ekstreemreisi, eksperimenti. Palverännakut Pühale Maale kirjeldatakse võimalusena kõndida Jeesuse enda jalajälgedes Tema tegevuspaikades.

Pikk jalgsirännak avaldab kehale ja vaimule tugevat mõju:

Peale probleemi hüppeliigesega midagi muud ei olnudki. Seal on maastik niivõrd erinev, mastaabid teised ja keha pole harjunud mägedes kõndimisega. Nii need vigastused tulevad. Põhiliselt on ränduritel probleemid seotud just villidega.

Minul tulid esimesed villid kolmandal nädalal, aga need polnud hullud. Mõni oli villide tõttu sunnitud teekonna pooleli jätma (Virumaa Teataja, 17.10.2014).

Vahel on nii valus, et nutad, aga lähed, kõik eluks vajalik seljas (Eesti Päevaleht, 04.06.2005).

...kuigi pikkadel rännakutel juhtub alati, et käiakse jalad rakku, ei vähenda see saadud naudingut (Sõnumitooja, 3.08.2010).

Teekonnal räägime kõigest, filosoferime, laulame, siis kõnnime täielikus vaikuses. Vahel isegi tunde. Nii, et ainsatki mõtet pole peas. Nagu transis /---/ (Saarte Hää, 13.07.2012).

Vahel käiakse reisikaaslase kõrval pikki tunde sõnagi vahetamata. Koht ja aeg annavad võimaluse süüvida endasse ja tunda rõõmu lihtsatest asjadest (Virumaa Teataja, 31.07.2004).

Kõige teravama füüsilise kogemusena tuuakse välja villis jalad. Kehaliste vaevuste ületamist kirjeldatakse piiride ületamisena, eneseületamisena, mis omakorda viib vaimsete ja hingeliste läbielamiseni. Vaimselt kogetut kirjeldatakse eneseleidmisena, Jumala ja iseendaga olemisena.

Arusaamised palverännakul. Inimeste kogemus oli see, et jõuti mitmete le arusaamistele, mis aga kordusid variatsioonides erinevates lugudes:

Esimene kogemus oli see, et jube hea on ükski olla. Hea oli see tunne, et sul ei ole mingeid kohustusi peale teel püsimise. Ajus on nii palju vaba ruumi, et mõtted tulevad iseenesest. Mõistmine, kui vähe on hakkamasaamiseks vaja. Õhtul pesed oma päevariided ära ja hommikul paned jälle selga. Saab hakkama küll (Virumaa Teataja, 17.10.2014).

Olen juba saavutanud vaimse olukorra, mille kohta psühholoogid ütlevad «muundunud teadvuse seisund». Mingi kogus sundmõtteid on ajust kadunud, vaim on rahunenud ning valmis märkama ja vastu võtma uut. Virgumine on toimunud, kott selga ja tee! (Postimees, 10.05.2014).

Palverännakul õpid elama võimalikult väheste asjade ja soovidega ning mingil hetkel avastad, et palju rohkem ei olegi vaja. /---/ Kui palverännak viib sind

jumalale lähemale, siis on sellest kasu. Mind on viinud. Ma vähemalt loodan

(Kambja leht Koduvald, 30.11.2012).

...kohale hakkas jõudma tunne, et vaim tõepoolest puhkab. Hea on liikuda, kui ei ole ühtegi muud muret peale seljakoti raskuse. Kõik muu kaob, ta on olemas, kuid ei puuduta sind, sest sina oled teel (Delfi, 01.11.2012).

Palverännaku puhul on olemas kindel sihtpunkt, eesmärk. Ehk see eristabki rännakut jalutuskäigust. Aga tegelikult viivad kõik palverännakud ühte kohta – iseendasse. Ja läbi nende saame puhtamaks, paremaks ja ausamaks (Virumaa Teataja, 02.07.2005).

Ei ole üleliigne osutada nende hetkede väärtusele, kui seisad paikades, mis nii otseselt kui võimalik on lunastuslooga seotud. ././ Siiski ei ole võimalik kustutada seda vaimulikku väge, mida usklik inimene Jumala enda poolt laetud paikades kohtab (Virumaa Teataja, 13.04.2006).

Inimeste arusaamisi, mida nad palverännakul kogevad, kirjeldatakse samuti erineval moel, kuid sisuliselt on inimeste kogemused sarnased – kogetakse head tunnet teeloleku protsessist, üksiolekust, oma tegelike väheste vajaduste mõistmisest ja sellest, et ei pea võidu jooksma, kuhugi pole kiiret. Saadakse aru, et rahal ja materiaalsusel pole tähtsust, saadakse iseendast paremini aru, mõistetakse, et tähtis on elada koos Jumalaga ja väga mitmel korral ilmneb inimeste jutus arusaam, et tegelikult polegi palverännuteed vaja käia, aga sellest arusaamiseks tuleb siiski sihtpunkti jõuda.

Inimesed õppisid palverännakul olles:

Santiago de Compostela katedraali ees kesk tuhandeid inimesi mõistsin taas, et kohalejõudmine pole midagi, võrreldes teelolekuga (Eesti Ekspress, 10.04.2002).

Teel olles jõutakse mingi teadmiseni, vastavalt sellele, mida kellelgi parajasti vaja on – olgu see siis suhe iseendaga, ümbritseva maailmaga, jumalaga, lähemate või

kaugemate eesmärkidega. Minu tegelik mina hakkas äkki välja tulema. Olen eluaeg töötanud finantsalal. Olen kogu aeg tundnud, et see on vale, et see pole minu jaoks, aga see on ainus asi, mida ma oskan. Seal sain teada, mida tegelikult teha tahan (Äripäev, 07.06.2006).

Midagi on neis teistmoodi. Mismoodi, ei tea nad veel. Ja võib-olla ei peagi sellest kõva häälega rääkima. See on liiga eriline ja liiga isiklik. Aga kogemus kogu eluks (Eesti Päevaleht, 04.06.2005).

Rännakult olen igapäevaellu kaasa võtnud teadmise, et nii ongi. Jumalal on meile pakkuda ainult parimat: parimaid inimesi, parimaid olukordasid, parimat elu (Kambja leht Koduvald, 30.11.2012).

Lisaks enesetundmaõppimisele nimetasid inimesed kõige sagedamini seda, et nad õppisid keerulistes olukordades toime tulema, raskustest üle saama, protsessile keskenduma. Tagasi argiellu tulles tunnevad inimesed, et nad muutunud, midagi on teisiti, nad on mõistnud, et neile pakutakse ainult parimat.

Külalislahkuse kogemine. Palverännakut kirjeldatakse kui hingetuksvõtvat teekonda, mille muudavad elusaks kohtumised teiste inimestega. Palverännul käinud inimeste kogemusi seoses kohtumistega kohalike inimestega kirjeldatakse eranditult hästi:

Kohalikud inimesed on sõbralikud, uudishimulikud ja tulevad tihti juttu rääkima. (Tartu Ekspress, 09.05.2013).

Kohalikud suhtusid palveränduritesse soojalt ja sõbralikult. Nende külla jõudmine oli vanuritele lausa päevasündmus. «Ühel õhtupoolikul pakkus tädi ke kõigile teekonnalastele omaküpsetatud aprikoosikooki,» ... (Sakala, 14.08.2008).

Üldjuhul on inimesed ikkagi head ja abivalmid (KaKonsultatsioonid, 04.2009).

Kui midagi küsid, seletavad nad oma keeles. Kui sa aru ei saa, seletavad veel ja viivad su lõpuks kas või käe kõrval õigesse kohta (Sõnumitooja, 3.08.2010).

Kohalike suhtumine palveränduritesse on armastav, vastutulelik ja soe. Inimeste kogemused selles osas on täiesti positiivsed ja head.

Kaasrändurid. Kaasränduritega suhtlemise kogemust antakse edasi kui sügavalt avatud, siirast ning avameelset.

Kõik aitasid üksteist: kes tegi massaaži, kes aitas jalaville ravidada, kes kreemitada. (Sakala, 14.08.2008).

Artiklid ei kirjelda inimeste kogemusi kaasränduritega väga täpselt, kuid kaasrändureid puudutavad lood viitavad sellele, et üksteisele pakutakse vajalikku tuge ja abi, räägitakse üksteisele oma lugusid ja kuulatakse teiste omi.

Palverännakuga seonduvad detailid. Mitmed detailid osutuvad niivõrd oluliseks, et neid mainitakse sisuliselt igas artiklis, mis kirjeldab palverännakuid jaakobiteel.

Compostela saamise tingimuseks on, et jalgsi oleks läbitud viimased 100 km, rattaga saabujate miinimumnõudeks on 200 km. (Delfi, 21.03.2015).

Palverännakut alustades saab rändur reisipassi. Igas ööbimispaigas proovib ta võtta passi templi, mida vahel tuleb küsida kas või kohalikust baarist (KaKonsultatsioonid, 04.2009).

Palverändurite rada oli tähistatud kollaste noolte ja suurte teokarbikujuliste märkidega. /---/ Teokarbikujutisi kandsid oma seljakoti küljes ka palverändurid (Sakala, 14.08.2008).

Ning albergue'id ehk palverändurite öömajad. Varieeruva kvaliteediga. Enamasti sisaldavad kahekordsete naridega magalaid, mõnikord ka pesemisvõimalust ja kööki, kus saab ise süüa valmistada. Hind 0–12 eurot, harilikult siiski 3 eurot.

Eeliseks hinna-kvaliteedi ülisoodne suhe ning head võimalused rännu- ning jutukaaslasi soetada. Miinuseks vähene privaatsus (Eesti Ekspress, 20.02.2014).

Missa alguses on kombeks tervitada sel päeval erinevatest maadest Santiagosse saabunud palverändureid (Delfi, 21.05.2015).

Igahommikusel teenistusel loetakse ette kõigi eelmisel päeval retke lõpetanute nimed (Eesti Päevaleht, 04.06.2005).

Artiklites kajastatud erinevate inimeste kogemused kordavad teineteist selles osas, mis puudutab palverännutee olulisi detaile – et seda käiakse jalgsi, rändurile on vajalik reisidokument – palveränduri pass, kuhu tuleb templeid võtta. Teel olles on edasiviivateks märkideks kollased nooled ja kammkarbid. Ka ränduril endal tuleb kanda seljakoti küljes kammkarpi. Oluline on teave öömajade ja maksumuse kohta.

Palverännutee lugu. Artiklites on esile tõstetud palverännuteede lood.

Camino de Santiago ehk Jaakobitee on palverännutee püha Jaakobuse hauale ehk Santiago de Compostelasse. Legendi kohaselt toimetasid jüingrid apostel Jaakobuse säilmed Jeruusalemmast Galiciasse. 9. sajandil taasavastas üks Pelayo-nimeline karjus sajanditeks unustusse vajunud pühaku matmispaiga. Jaakobusele rajati sellesse kohta pühamu, kuhu kohe hakkasid saabuma palverändurid üle Euroopa. See soodustas linna teket pühamu ümber ning algse pühamu asemele kerkis uhke katedraal (Delfi, 21.03.2015).

Teatavasti on pühak apostel Jaakobusega seotud Santiago de Compostela, elanike poolest Tartu-suurune linn Põhja-Hispaanias, juba 10. sajandist Jeruusalemma ja Rooma järel palveränduritele võimas magnet (Tartu Ekspress, 09.05.2013).

Camino de Santiago on tee, mida palverändurid on käinud aastasadu (Delfi,01.11.2012).

Kirjeldus Santiago de Compostela palverännu teest on olemas juba 900 aastat (Elukiri, 05.2010).

Camino de Santiago ehk Santiago tee Põhja-Hispaanias on umbes 800 kilomeetrit pikk (Äripäev, 07.06.2005).

Artiklid kirjeldavad, miks on Santiago de Compostela oluline linn, räägitakse lahti apostel Jaakobuse lugu, teekonna pikkus ja vanus. Loo kirjeldus kordub erinevates variatsioonides ja palverännaku sihtpunkt mainitakse ära sisuliselt kõigis artiklites. Enimkirjeldatud jaakobitee kõrval antakse samamoodi edasi ka Vastseliina lugu ning Püha Maa lugu.

Tänane mitteametlik Iisraeli pealinn Jeruusalemm on läbi kahe aastatuhande olnud kristlastele esimeseks palverännukohaks Rooma ja Santiago de Compostela ees. Kõndida Jeesuse enese jalajälgedes on võimalus, mida eriliselt otsitud ja igatsetud. Meie teekonna keskpunktideks olid Jeruusalemma linn ja Galilea järve ümbruskond. Esimene seostub otseselt Jeesuse kannatustee ja surmaga, viimane tema kannatusele eelnenud õpetustegevusega (Virumaa Teataja, 13.04.2006).

Vastseliina piiskopilinnus on 14. sajandist pärit linnus, mis oli keskaegses katoliiklikus maailmas tuntud palverännakute sihtkohana. Lossikabelis asus püha rist, mistõttu usuti kabeli külastuse andvat 40-päevase indulgentsi ehk ajaliku patukaristuse kustutuse (LõunaLeht, 04.08.2005).

Palverännu kuvand

Palverännu kui nähtuse kuvand Eesti sekulaarses ajakirjanduses veebiotsinguga leitud artiklite põhjal on viieteistkümne aasta jooksul olnud üsna ühesuunaline. Palverännak on miski, mis on argipäevakogemusest erinev, isegi ekstreemne. Palverännak on teekond, mis võetakse ette jõudmiseks ühte kindlasse sihtpunkti, peamiselt Santiago de Compostelasse Hispaanias. Palverännak on jalgsi pikkade vahemaade läbimine, kollaste noolte ja kammkarpide järgimine, argielust kasinamate elutingimustega hakkamasaamine. Palverännaku sihtpunkt on alati oma lugu ja see on oluline. Rännatakse nõ selle loo juurde.

Palverännakule minnes asetab inimene ennast ajalooliselt ja kultuuriliselt kristlikku konteksti, tunnetab ühtsust kõigi praeguste ja eelnevate ränduritega ning saab sellel teekonnal uue isikliku kogemuse.

Palverännak ongi inimese sügavalt isiklik kogemus, sest inimeste motiivid on väga erinevad, ulatudes sügavalt religioossetest päris ilmalikeni. Artiklid kinnitavad ja rõhutavad palverännaku kristlikku tausta, päritolu ja olulist sümboolikat. Samas antakse edasi sõnum, et palverännakule võib minna iga inimene sõltumata maailmavaatest ja motiividest, teekonnal kogeb iga rändur midagi erilist või just talle vajalikkus. Palverännakule võib minna igaüks sõltumata vanusest või füüsilise treenituse astmest. Palverännak on hea võimalus võtta aega enda ja Jumala jaoks. Palverännul kogetava saab võtta kaasa argipäeva ning need hakkavad mõjutama inimeste edasist elus. Palveränd on miski, mille ettevõtmist tunnustatakse, palverännakul käinud inimene on lugupidamist ja austust väärt, kuna ta on toime tulnud tänapäeva ühiskonnas millegi ebatavalisega.

Jälgides artiklite suunitlust, siis 2012. aasta ümbruses toimub kerge nihe kristlikult ja vaimselt suunitluselt, inimese sisemiselt rännakult sekulaarsuse ehk siis pigem lihtsalt matkamise poole. Muutus on toimunud sekulaarse suunitlusega artiklite arvu kasvamise tõttu ning selles on suur osa kahel inimesel, Maarika Traadil ning Paavo Kanguril. Maarika Traat rändas 2012. aastal Tartust Santiago de Compostelasse ning sellest ajast alates on temast ilmunud viis artiklit, mis kõik on sekulaarse suunitluse ja kuvandiga. Teine oluline sekulaarsete artiklite arvu kasvataja on Paavo Kangur, ajakirjanik, kes 2014. aastal ilmutas rea artikleid oma ilmuva palverännuteemalise raamatu põhjal.

UURINGU JÄRELDUSED

Palverännakute uurimiseks asetati kolm küsimust: kuidas kajastatakse palverännakuid Eesti sekulaarses ajakirjanduses, kuidas kajastatakse inimeste kogemusi palverännakul, ja milline on palverännakute kuvand Eesti sekulaarses ajakirjanduses. Empiiriliselt saadud tulemuste põhjal lubab põhistatud teooria liikuda uuele üldistustasemele, et teha järeldusi nähtuse kohta üldiselt, lõppeks ka seoses sellega, kuidas palverännakute kajastamine kujundab Eesti inimeste hoiakuid kristluse ja kiriklike sümbolite suhtes.

Palverännakute „caminostumine“

Palverännakud on teema, mis pakub Eesti avalikkusele huvi nii üleriigilisel kui maakondlikul tasandil, ent Eesti sekulaarse ajakirjanduse ning avalikkuse jaoks on jaakobitee ning mistahes palverännak sisuliselt üks ja sama. Ajakirjanduse artiklitest nähtub, et palverännakute kajastamise sagedus on seotud maakonnas leiduvate pühapaikadega, paikkonna jaoks oluliste inimeste palverännakutega ja paikkonna puudutatusega palverännakutest muul viisil, näiteks palverännutee arendamisega läbi konkreetse paikkonna.

Sellest tulenevalt võib väita, et palverännakul käimine tähendab jaakobiteel käimist, kui ei ole öeldud teisiti. Sedasama nähtust mainis Tiina Sepp oma tervituskõnes Haapsalu palverännupäeval 16. mail 2015, kus ta ütles, et palverännakud caminostuvad (*camino* - jaakobitee hisp) ehk siis jaakobiteest on saanud palverännakute etalon, mille järgi praegu Euroopas teiste palverännuteede väljaarendamisel joondutakse (Sepp, 2015). Uuemad rajad Euroopas, mis on igaks juhuks märgistatud jaakobiteena ning kammkarbi sümbolitega, ei vii sugugi otseteed Santiago de Compostelasse, vaid suunavad ringi kõndima kitsamas geograafilises piirkonnas. Selle näiteks on Läänemere äärne rada läbi Baltimaade, Poola ja Põhja-Saksamaa (vt Der Pommersche Jakobsweg, 2013; Jakobswege in Deutschland, 2015).

Eesti palverännakute jaoks tähendab caminostumine seda, et palverännakutee rajamisel võetakse üle kindlad tunnused ja põhimõtted. Tunnus on see, et palverännuteed

käiakse jalgsi või jalgrattaga. Põhimõte on see, et palverännak on teekond pühasse paika (Palverännutee, 2015). Eestis on jaakobitee tunnused ja põhimõtted võetud eeskujuks Pirita Kloostri sõprade arendatav Pirita-Vastseliina tee (Lagle Parek, isiklik vestlus, 16.05.2015). Teoreetiliselt oleks võimalik, et ka muud rännurajad Eestis, mis viivad nn looduslikesse pühapaikadesse, omistavad pikapeale üldnimetuse „palverännak“.

Caminostumise tunnuseks on palverändurite seas leviv ütlus, et „tee on eesmärk“ („Der Weg ist das Ziel!“, vrd Jakobswege in Deutschland, 2015). Kaasaja inimese jaoks on tee oluline sihina sellepärast, et kohalejõudmine on muutunud tavaliseks. Turistlike sihtpunktidesse jõudmiseks on mitmeid tehnilisi vahendeid, ilma teekonda läbimata. Seetõttu on teelolemine ebatavaline ning muude vahendite poolt asendamatult kogemus ja iseeneses väärtuslikum kui kohalejõudmise kogemus (Wolf, 2009). Palverännakul jalgsi olija kogeb teekonda ja kohalejõudmist palju intensiivsemalt kui see, kes kasutab kaasaegseid transpordivahendeid. Teekonna omaette eesmärgiks pidamise võlu on selles, et palverännakul viibides tuleb loobuda tavapära harjumustest ning mõttemustritest. Pingutava rännaku lõpul kogetakse suurt rõõmu ja kergendust (Wolf, 2009).

Liutikas (2013) rõhutab, et palverännakute üha kiirenevalt kasvav hulk viitab sellele, et need on sotsiaalse ja isikliku identiteedi jaoks tähtsad. Palverännakule minek on üks võimalus võtta aeg maha tänapäeva inforohkes ning kiires ühiskonnas. Uurimuse põhjal hindavad inimesed palverännaku juures kõige enam kõndimist, millest saab järeldada, et kindlas rütmis füüsiline liikumine loob seisundi, mis võimaldab nautida ümbritsevat loodust, kuulda oma isiklike mõtteid, suhelda kaasränduritega intensiivsemal ja vastuvõtlikumal viisil nii, et kõik kogemused ja tajud on eredamad ning tugevamad. Käimine vallandab kinnijäänut, takerdunud, mahasurutut. Kõndimine võimaldab tunnetada teadvuse ja keha sünkroonsust. Teadvus pöördub asjade juurest tagasi enda juurde, oma keha juurde. Inimene on

emotsionaalselt olukorras kohal ning tema väline ja sisemine teekond on palverännakul sageli vastavuses. Argipäevas ei pruugi see alati nii olla (Lineau, 2009).

Uurimistulemustest nähtub, et palverännakul käimisega kaasneb mingisugune muutus ning isiklikud muutumiskogemused ja arusaamised on inimeste jaoks palverännaku juures kõige olulisemad. Olenemata sellest, kas inimesed oli läinud palverännakule kristliku, vaimse otsingu või lihtsalt matkamise eesmärgil, oli palverännak neile kõigile millegi erilise ja uuelaadse kogemine – kristlase jaoks Jumalaga koosolemine, vaimsele otsijale sisemine teekond ning sekulaarsele palverändurile võimalus nautida ümbritsevat loodust ning eneseületamist. Kõigi palverändurite jaoks oli aga ühine mõistmine, kuivõrd vähe inimene oma maisel teekonnal tegelikult vajab ja sellest olulisem on enesest ning Jumalast arusaamine. Küllap sellepärast nimetatakse palverännakut ka "jalgadega palvetamiseks" (Rosenbeger, 2005, lk 64; Mielenbrink, 2001).

Lisaks Vana Testamendi Aabrahami kujule kui võõrsil rändajale täiendab teelolemise sümbolikat Jeesuse Kristuse ütlus „mina olen tee!“ (Joh 14:6). Ka ülestõusmisjärgsete jüngrite teekond Emmausse (Lk 24:13jj) on sagedasti tarvitatud palverännakute stereotüübina, kus kogetakse ühist otsimist ning võimalik, et koos Kristusega olemist, kuigi sageli anonüümselt (Mielenbrink, 2001).

Kristliku teelolemise tähenduse erinevus caminostumisest tuleb esile siis, kui kõneleda teeleminemise eesmärgist. Kristus on öelnud: „Mina olen tee... Ükski ei saa minna Isa juurde muidu kui minu kaudu.“ See tähendab, et tee ei ole mitte tee iseenese pärast olemas, vaid et seda mööda jõuda eesmärgini. Kristus on tee selleks, et tema kaudu pääseda Jumala juurde. Apostel Paulus kasutab Rm 9:24jj kristliku elu iseloomustamiseks võidujooksjate kujundit. Jooksmise eesmärk ei ole „pimesi jooksmine“ ega võitlemine „tuult pekstes“, vaid pingutus eesmärgile jõudmiseks. Caminostumise nähtus tekitab mõnikord õndsustunde rännakul

olemisest kui saavutusest. Tiina Sepp on avastanud jaakobiteel inimesi, kes sealt kunagi ei lahku, vaid elavadki nõnda oma jõudeelu (Sepp, 2007).

Kui palverännak muutub eesmärgiks omaette, teatavaks elulaadiks, siis kaotab see eesmärgistuse kristliku palverännaku tähenduses. Kristlane ei unista vaid ega jäta maha oma kohustusi kodu, perekonna ja töö osas. Kui aga tekib võimalus vabaneda igapäevasest elurütmist ja asuda palverännakule, siis sellel on kindel eesmärk ja mitte juhuslik äraolemine, kuigi võib väljenduda erinevates motiivides: iseenese üle järele mõtlemine, meeleparandus, Jumala hoolde usaldumine, Jumalaga koosveedetud aeg, jõu ammutamine igapäeva elu kohustuste paremaks täitmiseks, pühapaika jõudmine, et üheskoos palvetada.

Palverännaku teraapiline ja vaimulik mõju on hinnatav siis, kui palverändur jõuab tagasi koju. Palveränduri sisemisest, vaimulikust, maailmavaatelistest, identiteedi, elulaadi vm muutumisest tunnistavad enamus tagasijõudnutest.

Kohtumine Pühaga

Palverännakutee sihtpunkt on pühapaik ja kohtumine Jumalaga, kes on Püha. Jaakobitee puhul on selleks apostel Jaakobuse säilmed Santiago de Compostela katedraalis, Rooma rännates on selleks apostel Peetruse ja apostel Pauluse matmispaik, Jeruusalemmas traditsiooniliselt Kristuse haud, Petlemmas Kristuse sünnikirik jne. Keskaegses Eestis oli kohaliku aga ka üle-euroopaliselt tuntud palverännaku sihtkohaks Vastseliina linnusekabel, kus pärimuse järgi olevat end ilmutanud leegitsev rist, nimetatud ka Valgeks Ristik (Vunk, 2005a).

Pühapaik võib olla iga kirik, mis asub palverännakuteel. Ka siis, kui pikk palverännak lõpeb kuulsas sihtkohas, on teekond jaotatud lühemateks lõikudeks, milleks on rännak ühe kiriku juurest järgmise kirikuni. Sageli on kirikud ehitatud kohtadesse, kus on aset leidnud Jumala imeline vastus palvetele või Jumala eneseilmutus muul viisil.

Kui katoliiklasest palveränduril on enesestmõistetav arusaam kirikust kui pühapaigast, siis nii ei ole see protestantlike kirikute inimestel ja veel vähem sekulaarsel rändajal. Võib-olla püüavad nn vaimsuse otsijad leida kultuspaikadest mingeid energialätteid, kuid seda ei saa käsitleda Püha kogemisena. Kirikust kui pühapaigast mõtlemisele suunab lihtne asjaolu, et kirik pole midagi muud, kui altar, mille üle on ehitatud katus. Ent altaril kohtab Kristus ihulikul viisil usklikku, kui kogodus koguneb armulaua-jumalateenistusele. Tabernaakli tuli kirikus viitab kiriku niisugusele kasutusviisile.

Kohtumised Kristusega armulaual võimenduvad selle läbi, et armulaud on ühtlasi kohtumine kogu jumalarahvaga ning kõigi pühadega nii siin- kui sealpoolsuses. Pühakud, apostlid ja märtrid, kelle haudasid külastatakse palverännaku sihtpunktidena, on alati üks osapool kohtumisel Pühaga. Peter Brown on selgitanud, kuidas pühakute austamine kristluses on kantud niihästi „nähtamatu kaaslane“ kogemusest kui ka „reaalsest kohaolekust“ ehk praesentias (Brown, 2002). Seoses tänapäeva palverännakutega kinnitab Notker Wolf, et pühakud täidavad oma rolli nagu varemgi, sest nendeta ei oleks tänapäeva palverännakute sihtkohti. Iga palverändur, kas usklik või mitte, läheb pühaku juurde (Wolf, 2009).

Eesti sekulaarses ajakirjanduses on palverännakud kajastatud küll erinevates kontekstides, mis pole otseselt religioosselt põhjendatud, ent olenemata rõhuasetusest iseloomustab kõiki üks ühine tunnus: rännakul viibijad on teadlikud, et nende sihtpunkt on religioosselt defineeritud. Iga jaakobiteel kõndija suundub lõpuks Santiago de Compostela katedraali ning saab osa apostel Jaakobuse loost. Oleks raske mitte märgata niisuguse käitumise sügavat kristlikku tähendust, kui rändajad, olenemata individuaalsest usklikkusest või palverännakule asumise motiivist, ühinevad suurte massidena jumalateenistuslikus miljöös, kuulevad evangeeliumit ning võtavad vastu õnnistuse.

Kohtumist pühadega saab kogeda ka teistes vormides, millest üks on eriti silmatorkav kõigile palverännakul viibijatele. See on osadus, mis tekib palverändajate vahel. Eesti

sekulaarses ajakirjanduses kirjeldatakse värvikalt inimeste kogemusi, mis tekkisid pikka aega või hetketi koosviibimisest teiste palveränduritega, kes kõnnivad samas suunas ja kellel on samasugune ühine eesmärk. Nendega koos kujuneb välja eriline ja iselaadne suhe, mida nimetatakse „communitas“, nagu kirjeldab Tiina Sepp (2005). See communitas ei ole religioosne kogukond, ent niisuguses inimestevahelises suhtlemises saab kiiresti ilmsiks, kes on pühendunud, kes on eetiliste tõekspidamistega, kes otsib Jumalat, või kes on võlts.

Communitasele osutamine rajaneb antropoloog Victor Turneri teooriale (ibid.), mille järgi on palverännul mitmeid jooni initsiatsiooniriitusega. Sarnaselt riituses osalejatega eralduvad palverändurid oma igapäevasest keskkonnast ja kindlast eluviisist, suundudes nn üleminekufaasi. Nad satuvad liminaalsesse vahepealsuse seisundisse, kus enam ei kehti senised reeglid ja seisused. Nad „surevad“ oma igapäevasele eksistentsile ja satuvad vahepealsesse staatusevabasse ajutisse palverändurite klassi. Selles seisundis on palverändurid teel. Seal, kus puudub sotsiaalne struktuur, tekib inimeste vahel eriline sotsiaalne ühendus – communitas. See tekib inimeste vahel, kes ühiselt osalevad rituaalis ja sealjuures kogevad väga tugevat ühtsust ja võrdsust.

Erinevad autorid tunnistavad erilise ühtsuse ja osadusetunde palverännaku üheks kõige olulisemaks osaks. Kehaline pingutus seob inimesi üksteisega mõnikord tugevamini kui vestlused seda kunagi suudavad. Kõige erinevama taustaga inimesed kasvavad teekonnal kokku, saavad teineteisega solidaarseteks kaasteelisteks (Grün, 2008, lk 8). Ükski palverändur pole oma rännakul üksinda, isegi kui ta on läinud teele üksipäini. Igaüks on igauhega seotud suures palverändurite kogukonnas, kellest igauhel on seesama siht silme ees (Rosenberger, 2012). Teeleasujat ootavad teel tema kaaslased juba ees (Sepp, 2007).

Tänapäeva palverändur ei randa peaaegu kunagi üksinda, vaid teistega koos, kellega koos saab üksteist julgustada, abistada, nõrgemaid toetada ja „kanda“. Igaüks, kes käib pikka teed, hakkab aja jooksul tunnetama oma abitust ja nõrkust, aga kõik pingutavad sellest üle olla

(Mielenbrink, 2001). Ühtsustunnet kogetakse kaasrändurite seas eriti intensiivselt seepärast, et kaasrändurid on saatusekaaslased sõna sügavamas tähenduses (Wolf, 2009). Kaasränduritega väga tiheda samastumise käigus tekib sügav usaldus üksteise vastu. Kõik lähevad ühes suunas ja kõigil on üks siht silme ees. Ühisruumides ollakse koos teistega koos kõigi oma nõrkuste ja isikuomadustega. Just need küljed, mida inimene tavaliselt peidab ja mida tavaliselt oma identiteeti ei integreerita, tulevad siin nähtavale (Lineau, 2009).

Eesti ajakirjanduse põhjal võib jääda mulje, et Eesti inimesele ei ole communitasest rääkimine oluline, kuid jälgides seda, kuidas antakse edasi teiste inimeste lugusid ning kohtumisi, võib arvata, et ka Eesti palverändur kogeb sügavat ühtsustunnet oma kaasränduritega.

Võib tekkida küsimus, kas see ühtsus on sama, mis hea seltskond, ja kas see võib olla kristliku koguduse ekvivalent. Communitas tekib tunnetuslikul pinnal, olukorras, kus inimesed on loobunud oma tavapäraestest sotsiaalsetest rollidest, kus kõigil on üks ja ainus eesmärk ning kaasränduri abistamine on auasi. Ilmselt pole see kogudus kristlikus tähenduses otseselt, ent sarnasusi kogudusliku elulaadiga on siiski, eriti silmas pidades asjaolu, et palverändurid viibivad kohalike koguduste piirkonnas, elavad kohaliku koguduse pakutud öömajades ning võtavad osa kiriklikust elust.

Omapärast kohtumisest Pühaga kirjeldab Tiina Sepp (2007, lk 90), kui ta, tõrjudes tagasi oma isiklikku usklikkust, tunnistab siiski:

„Preestri õnnistus ja vanade naiste palved andsid kindlasti mu rännakule teise mõõtme. Endast kui palverändurist mõtlema hakkamine tähendas mulle olulist muudatust enesemäärtluses ... Võib-olla muutub rännak palverännakuks siis, kui otsustad paluda tundmatu naise eest pühakut, keda sa võib-olla ei usu? Võib-olla on Camino religiooniks inimesed, keda sa seal kohtad, nii kaasrändurid kui ka kohalikud. Hetkel, kui lubasin sellele vanale naisele tema eest püha Jaakobust paluda, ei olnudki

oluline see, mida ma ise usun. Luges see, et minu hoolde usaldati palve. Minust sai sõnumitooja, vahendaja pühaku ja slele vana naise vahel, kes ise ei saanud Santiagosse minna.“

Ajakirjandus kristlike uudiste sõnumitoojana

Eesti sekulaarses ajakirjanduses palverännakute kajastamisel on tahes-tahtmata kristlik mõõde, sest iga palverännaku üks olulisimaid tunnuseid on pühapaik. Niisugust järeltust kinnitab Kristel Engmani (2014) väide, et palverännuks nimetatava argipäevast väljaastumise teekonna sihtpunktiks on ikka mõni püha, pühakuga seotud paik, mis säilitab ka kõige turistlikumal ja sportlikumal viisil läbitud palverännutee religioosse mõõtme, vertikaalse suhte Jumala ja inimese vahel (Engman, 2014).

Üsna julgelt võib väita, et palverännakute kuvand Eesti sekulaarses ajakirjanduses on positiivne ning teeleminekut julgustav. Kuigi sekulaarsete inimeste kirjeldatud palverännakuid asetatakse väljapoole sakraalturismi raami, taandades selle pelgalt ajalooliselt ja kultuuriliselt olulistel teedel matkamisele, võib artiklite suunitlusest ning inimeste kogemustest lähtuvalt väita, et palverännakutes on säilinud tugevalt kristlik sisu, mille tänapäeva inimene üsna lihtsalt ning enesestmõistetavalt omaks võtab: olgu selleks siis rännaku sihtpunktina pühaku säilmed, Jaakobuse kuju kallistamine, olemuselt kristlikud põhimõtted – kasinus, tähelepanelikkus ligimese suhtes ning sihikindlus oma eesmärgile jõudmisel.

Eripäraseim leid on aastast 2001 „Horisoni” artiklist „Õhtumaade kultuurisümboleid – Santiago merikarpmärk”, kus Ain Lavi kirjutab nõnda:

Kammkarp on ristiusus samuti Püha Haa ja taasülestõusmise sümbol. Kõige laiemalt on kammkarp siiski tuntud Loode-Hispaanias Santiago de Compostelas asuva palverännukoha – Püha Jaakobuse haa tunnusmärgina.

Mida enam kajastatakse Eesti meedias palverännakuid, mis inimeste jaoks tähendab enamasti jaakobiteel käimist, seda enam on palverändureid, kes kannavad vabatahtlikult ning rõõmuga edasi Kristuse ülestõusmise sõnumit ning pühaduse olulisust sõltumata sellest, kas nad on teel kristliku, sekulaarse või vaimse eesmärgiga.

Võib väita, et meedia lähendab eestlast kristlikele sümbolitele ning eestlane õpib elama uuesti koos pühaduse ja kirikutega. Küll teisel moel ja viisil, ent siiski. Palverännakute populaarsuse tõenäoline põhjus uurimistulemustele toetudes võib olla see, et palverännak on turvaline viis liikuda sakraalses ruumis ilma kohustuseta end kuidagi identifitseerida, rolli määratleda. Olenemata ümbritseva ühiskonna ja meedia sekulaarsusest, jumalatuses, on inimestel varjatud vajadus seada end kellegi kaitse alla, olla kellegi poolt juhitud ja suunatud. See vajadus leiab oma väljundi palverännakul oma väljundi.

Tänapäevase inimese religioossus on paraku igapäevaelust eraldiseisev, ja samas tähenduslikult nii üle laetud, et inimestel on raske end lisaks mitmesugustele argirollidele seada ka religioossesse rolli. Palverännakule minnes asetab inimene end kõigest väljapoole, asetab end ise sakraalsesse ruumi. Võttes vabatahtlikult kohustuse läbida jalgsi pikki maid, annab ta oma kehale ja vaimule vabaduse tunnetada püha ja pühadust.

Palverännakute kirjeldamine Eesti sekulaarses ajakirjanduses toob inimese pühadusele lähemale, koos sellega ka lähemale kristlikele sümbolitele ning kristlikule keelele.

KOKKUVÕTE

Uurimistöö palverännakute kajastamisest Eesti sekulaarses ajakirjanduses selgitas välja kuvandi, mille on ajakirjandus loonud palverännakute kristliku praktika taustal.

Palverännakute kajastamise uurimine Eesti meedias on oluline, kuna palverännakud on aasta-aastalt muutunud järjest populaarsemaks kristlikus kultuuriruumis üle kogu planeedi ja samuti Eestis. Palverännakud kõnetavad nii kristlasi kui mitte kristlasi ja palverännakul käinuid on järjest enam.

Üha sekulaarsemaks muutuv as ühiskonnas on kristluse ja sellega seonduvate teemade käsitlemine järjest keerukam. Kuna meedia vahendab maailma ja ühtlasi pakub valmishinnanguid, siis arvestades üha kasvavat huvi palverändude vastu, on oluline teada, kuidas peegeldub palverännak Eesti inimesele meie ühiskonnas täna. Palverännaku kuvandi uurimine sekulaarses ajakirjanduses annab võimaluse aru saada, millele tuleks palverännakute taaselustajatel arvestada ning mida tähele panna.

Uurimuses käsitleti Eesti ajakirjanduses ilmunud palverännakuteemalisi artikleid aastatest 2000 – 2015, mis on leitavad veebiotsinguga märksõnade *palveränd*, *palverännak* ja *palverändur* abil. Kokku leiti 75 kristliku kultuuriruumi palverännakuid käsitlevat artiklit, millest töös analüüsiti 43 sekulaarsetes väljaannetes ilmunud artiklit. Veebiotsingu kasutamise põhjuseks oli asjaolu, et üha enam infot saadakse interneti kaudu ning eestlaste internetikasutus on üks Euroopa kõrgemaid, mis tähendab, et ka palverännakute kohta käivat infot saab eestlane suure tõenäosusega veebist.

Uurimistöö oli rajatud põhjendatud teooria meetodile, mis võimaldab jõuda empiirilistest andmetest teoreetilise üldistuseni. Artikleid analüüsiti lähtuvalt kolmest uurimisküsimusest – kuidas palverännakuid kajastatakse, kuidas kirjeldatakse inimeste kogemusi palverännakul ning milline on palverännaku kuvand Eesti sekulaarses ajakirjanduses.

Palverännakutest kirjutatakse niihästi kristliku, vaimse kui ka sekulaarse rõhuasetusega, samuti ajaloolisest ja turistlikust seisukohast lähtuvalt. Kristliku rõhuasetusega artiklid keskenduvad peamiselt palverännu sihtpunktile ja rändaja sisemisele teekonnale. Vaimse suunitlusega artiklid räägivad rändaja sisemisest teekonnast. Sekulaarse rõhuasetusega artiklid keskenduvad matkamisele looduskauunitel teedel, eneseületamisele. Palverännuteemat on kajastatud kõige enam intervjuudena palverännul käinud inimestega ja palverännakuid kirjeldavate reisilugudena. Saabuvaid sündmusi, rännakuid või palverännutee tähistamist kätkevad uudislööd, palverännakute ajalugu, eesmäärke ja sakraalturismi arvamused.

Sõna *palverännak* kasutatakse enamasti juba pealkirjas, ka pühapaik, iseendaga silmitsi olemine ja jalgsikäimine on märksõnad, mis pealkirjades artiklite sisu avavad. Kuvand, mida ajakirjandus loob, toob esile erilise, tavaelust erineva, sisemise rännaku, mõtete selgeksmõtlemise, enese proovilepaneku tavapäraselt kasinamates oludes ning suurema füüsilise koormusega. Ajakirjanduse kuvand ei ole otseselt kristlikke huve esindav, kuid palverännakute jätkuv kujutamine selle mitmekesisuses toob üha sagedamini esile kristlikke sümboleid ning vahendab kristlikku keelt. Selle tulemusena väheneb võõristus kiriku ja kristliku elulaadi suhtes, antakse edasi valdavalt positiivne hoiak ning loodetavasti näeb eesti lugeja kristlikku elu ja kirikut uue pilguga.

SUMMARY

Research of pilgrimage coverage in Estonian secular media ascertained the image which the press has created of pilgrimage as a Christian practice. Examining the coverage of pilgrimage is important since pilgrimage has become more and more popular around the Planet, including Estonia and influence both Christians and non-Christians. As the society is turning more secular, discussing Christianity and -related subjects has become more difficult. Examining the image of pilgrimage among the secular media creates the opportunity to understand what a pilgrimage reviver should consider and notice.

The research examined pilgrimage-themed articles published by the Estonian press in the interval of 2000- 2015, that answer to web search engines to the terms of: *palveränd*, *palverännak* (pilgrimage) and *palverändur* (pilgrim). The research was based on the method of grounded theory that allows form theoretical generalizations from empiric data. Articles were analysed according to three questions: how pilgrimages are reflected by the press; how personal experiences are described and what is the image of pilgrimage in Estonian secular media like. Pilgrimages are covered with the emphases on both- the Christian, spiritual and secular view. Articles with the Christian and spiritual emphases concentrate on the destination and personal internal journey. Articles with the secular emphases concentrate on the hike in picturesque scenery and overcoming oneself. The subject of pilgrimage is mainly covered by interviews with the pilgrims and as describing travel stories. The term *palverännak* (pilgrimage) is used mainly already in the title of the story, also terms like *pühapaik* (sacred place), *iseendaga silmitsi olemine* (facing yourself) also open the stories behind the title. The image of the press does not present direct Christian interests, although covering pilgrimages from different perspectives brings out Christian symbols and language. Discomfiture towards Church and Christian lifestyle is reducing transmitting positive attitude and Estonians can see Christian life and the Church from a new perspective.

ALLIKATE LOETELU

- Altnurme, L. (2013). Uus vaimsus – mis see on? Marko Uiibo (toimetaja). *Mitut usku Eesti, III: Uue vaimsuse eri*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, lk 18-36.
- Brown, P. (2002). *Pühakute kultus kristluses*. Tallinn: Kunst.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis*. Los Angeles; London; New Delhi; Singapore: SAGE.
- Der Pommersche Jakobsweg. Reiseführer*. (2013). Szczecin: Fundacja Szczecinska.
- Engman, K. (2012, 22 juuni). Palveränd kui ajastuteulene fenomen. *Kirik&Teoloogia*, 28.
Loetud aadressil <http://kjt.ee/2012/06/palverannak-kui-ajastuteulene-fenomen/>
- Engman, K. (2014). Palverännakule Jumalaga, sinna ja tagasi. Ulvar Käärt & Indrek Rohtmets (koostajad). *Lehed ja tähed 7. Rännakud ajas, looduses ja teaduses. Looduse ja teaduse aastaraamat*. (lk 88 - 105). Tallinn: MTÜ Loodusajakiri.
- Grün, A (2005). *Auf dem Wege: Zu einer Theologie des Wanderns*. Münsterschwarzach: Vier-Türme-Verlag.
- Holderness, G. (2009, kevad). Rome: Multiversal City: The Material and the Immaterial in Religious Tourism. *Cross Currents Fall 2009*, 59:342-348.
- Jakobswege in Deutschland (2015). Loetud aadressil www.jakobsweg-deutschland.de
- Kangur, P. (2014). *Palveränduri päevik. Teekond Santiago de Compostelasse*. Tallinn: Pegasus.
- Kõuts, R. (2012, 26 detsember). Lühiülevaade Eesti meediasüsteemist ja -kasutusest. *Eesti Meediakoolitajate Liidu kodulehekülg*
<http://www.meediakoolitajad.edu.ee/luhiulevaade-eesti-meediasusteemist/>
- La Peregrinación a Santiago en 2014. (2015). *Peregrinos Santiago kodulehekülg*. Loetud aadressil <http://peregrinossantiago.es/eng/pilgrims-office/statistics/?anio=2014&mes=>

- Lienau, D. (2009). Sich erlaufen. Pilgern als Identitätsstärkung. *International Journal of Practical Theology*. 13:62-89.
- Liutikas, D. (2013). Experiences of Pilgrimage in Lithuania: Expressions of Values and Identity at New Destinations. *Journal of Tourism Consumption and Practice*. *University of Plymouth* 5:43-60.
- Luther, M. (1520). *An den Christlichen Adel deutscher Nation, von des Christlichen standes besserung*. Wittenberg: Lotter. Loetud aadressil http://digital.bib-bvb.de/webclient/DeliveryManager?custom_att_2=simple_viewer&pid=1906293
- Mielenbrink, E. (2001). *Beten mit den Füßen: Über Geschichte und Praxis von Wallfahrten*. Ostfildern: Matthias-Grünwald.
- Saateks (2015) *Kultuuriliste vahepeatustega palverännutee Piritalt Vana-Vastseliina kodulehekülg*. Loetud aadressil www.palverand.ee
- Past, A. (2007, aprill). Loo loomine ehk mainekujundus. *Ajakiri Director kodulehekülg*. Loetud aadressil <http://www.director.ee/loo-loomine-ehk-mainekujundus/>
- Rosenberger, M. (2008). *Wege, die bewegen: Eine kleine Theologie der Wallfahrt*. Wallfahrts Service.
- Sepp, T. (2014). Pilgrim's reflections on the Camino de Santiago and Glastonbury as expressions of vernacular religion: fieldworker's perspective (dokoritöö). Tartu Ülikool, Tartu.
- Sepp, T. (2005). *Palverändurid ja turistid teel Santiago de Compostelasse* (magistritöö). Tartu Ülikool, Tartu.
- Sepp, T. (2007). *Peregrina päevik*. Loomingu raamatukogu, nr 1-2.
- Sokk, Epp (2012). *Palveränd Jaakobiteel. Ajalugu ja tänapäev ning eestlased sellel teel* (diplomitöö). Eesti Metodisti Kiriku Teoloogiline Seminar, Tallinn.

- Strömpl, J. & Lepik, K. (2014). Põhistatud teooria. *Tartu Ülikooli sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaasi kodulehekülg*. Loetud aadressil <https://sisu.ut.ee/samm/pohistatud-teooria>
- Vihalemm, P (2013). Infokeskkond ja meediavabadus. M.Heidmets, M.Lauristin, A.Toots, J.Sepp & E.Terk (toimetajad). *Eesti Inimarengu aruanne 2012/2013*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu.
- Vunk, A. (2005a). *Jeesus maal läks kõndimaie. Ristisõjad ja palverännakud keskajal*. Tallinn: Argo.
- Vunk, A. (2005b, 15. juuni). *Palverännakud kinkisid kaasajale turismitööstuse*. Pärnu *Postimees*. Loetud aadressil <http://www.parnupostimees.ee/2116463/aldur-vunk-palverannakud-kinkisid-kaasajale-turismitoostuse>
- Wilson, A. (2014). The Genesis, Development, and Reception of an Ecumenical Pilgrimage. *Journal of Ecumenical Studies*. 49:499-505.
- Wolf, N. (2009). *Wohin pilgern wir? Alte Wege und neue Ziele*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.

Lisa 1 Artiklid palverännakutest Eesti ajakirjanduses

21.03.2015 Reisilugu: nelja vabra Eesti naise palverännak Santiago de Compostelasse. Delfi

04.02.2015 Tauno Toompuu. Kontuurid palverännuteelt Santiago de Compostelasse. Eesti Kirik

10.12.2014 Palverännakute renessanss. 4 osa. Eesti Kirik

03.12.2014 Palverännakute renessanss. 3 osa. Eesti Kirik

26.11.2014 Palverännakute renessanss. 2 osa. Eesti Kirik

19.11.2014 Palverännakute renessanss. 1 osa. Eesti Kirik

11.2014 Roomas sajandite usukogemust avastamas. Teekäija

27.10.2014 Kui Eesti aladest sai keskaja turistide ihaldatud reisisiht. Pealinn

17.10.2014 Tauno Toompuu. Ära eksides aitab see, kui minna tagasi päris algusesse. Virumaa Teataja

17.09.2014 Jane Vain. Palverännakul Pärnu-Jakobi kirikust Tori sõjameestekirikusse. Eesti Kirik

13.08.2014 Palverännakul läbi ajaloo. Eesti Kirik

13.08.2014 Palverännakul pühapaikades. Eesti Kirik

13.08.2014 Santiago teel pole aega olemas. Eesti Ekspress. (lugemiseks vajalik sisselogimine)

Andrus Mõttus: kogu elu on palveränd. Eesti Kirik

20.05.2014 Paavo Kanguri palverännak: suveniiriks nuga ja aniisiviin. Postimees

19.05.2014 Paavo Kanguri palverännak: muundunud teadvuse seisund. Postimees

17.05.2014 Paavo Kanguri palverännak: mäe ületamine. Postimees

14.05.2014 Jürikuu viis palverändurid vennastekoguduse lätetele. Eesti Kirik

05.2014 Ristitee Suure Reede Tartus. Teekäija

27.09.2013 Elurõõmu nimel: tütar viib raske haiguse seljatanud isa palverännakule

Hispaaniasse. Õhtuleht

25.09.2013 Viljandlase teekond maailma lõppu. Sakala (lugemiseks vajalik sisselogimine)

15.09.2013 Keiu Virro. Camino de Santiago de Compostela – lugude tee. Postimees
(lugemiseks vajalik sisselogimine)

09.07.2013 Raagi rännak ajendas mõtlema. Saarte Hääl

18.06.2013 Patriarh Kirill: “Pühtitsa klooster on mulle südamelähedane ja kallis”

Põhjarannik

11.05.2013 Ebatavalised matkajad Võrumaal. Võrumaa Teataja

09.05.2013 Tartlanna vantsib taas palverändurite pühapaika. Tartu Ekspress

25.04.2013 Lõunaestlane vantsib taas palverändurite pühapaika. LõunaLeht.ee

17.12.2012 Jalgsi Hispaaniasse läinud rändur: See mõte paelus mind ja tegin ära! Õhtuleht

30.11.2012 Kambja kirikuõpetaja Andrus Mõttus kuulab tähelepanelikult, mida Jumalal on temale öelda. Kambja valla ajaleht Koduvald

01.11.2012 Minu müstiline lugu: kuidas palverännakul kallima õudusunenäod endale võtsin ja neist vabanesin. Delfi

24.10.2012 Püha Risti palverännak Vastseliina. Eesti Kirik

17.10.2012 Palverännakule läbi endisaegse Liivimaa. Eesti Kirik

16.10.2012 Ainja vallast hakkavad läbi käima palverändurid. Sõnumitooja, Ida-Harjumaa
nädalaleht

30.08.2012 Usk ja Valgus käis palverännakul. Meie Maa (tasuline)

16.08.2012 Intellektipuudega noored tegid Rakveres palverännaku. Virumaa Teataja

22.07.2012 Riina Hein käis üksinda läbi 350-kilomeetrise Santiago de Compostela
palverännaku. Delfi

13.07.2012 Palverändurid jõudsid pealinnast Saaremaale. Saarte Hääl

06.07.2012 Pärnu-Jaagupis saavad kokku palverändurid. Pärnu Postimees

04.07.2012 Palverändurid tulevad jalgsi Saaremaale. Meie Maa (lugemine tasuline)

29.06.2012 Keskaegseid palverändureid ähvardasid arvukad ohud, eriti teiste inimeste poolt.

Delfi

31.08.2010 Palverännakuga akadeemilisse aastasse. Eesti Kirik

03.08.2010 Sirje Okapuu Arukülast käib jalgsi palverännuteedel. Sõnumitooja, Ida-Harjumaa nädalaleht

08.2010 Palverännak Uude Jeruusalemma. Teekäija

05.2010 Palverännaku eesmärgid on erinevad. Elukiri

03.2010 Mitu hauda, aga üks ülestõusnud Jeesus (Teekäija)

20.02.2010 Palverännak ja surnud kana- Eesti Ekspress

03.09.2008 Pauluse palverändurid põhjarannikul. Eesti Kirik

03.09.2008 Oleme teekäijad. Eesti Kirik

04.2009 Palverännak ehk kõndides iseendaga. Eesti Naine/KaKonsultatsioonid

14.03.2009 Tahad odavreisi? Vali palverännak. Õhtuleht

25.02.2009 Illar Hallaste: Palverännaku tee Santiago de Compostelasse. Eesti Kirik

14.08.2008 Neiu rändas jalad villis maailma lõppu. Sakala

06.08.2008 Usuline kogemus läbi palverännaku. Eesti Kirik

18.06.2008 Palverändurite kirikus saavad teelised vaimu kosutada. Eesti Kirik

24.04.2008 Kevadine palverännak Iisraeli. Meie Maa (lugemine tasuta)

13.02.2008 Palverännakult enam sama inimesena tagasi ei tule. Eesti Kirik

12.12.2007 Religiooniturism on maailmas kõige kiiremini kasvav turismiharu. Eesti Ekspress

14.09.2007 Jumalasünnitaja päeva auks. Palverännak. Eesti Kirik

13.07.2007 Risti sõnumiks on andestus ja Jumala armastus inimese vastu. Raplamaa Sõnumid

22.06.2007 Tiina Ristimets: palverännak on teekond sinus eneses. Eesti Kirik

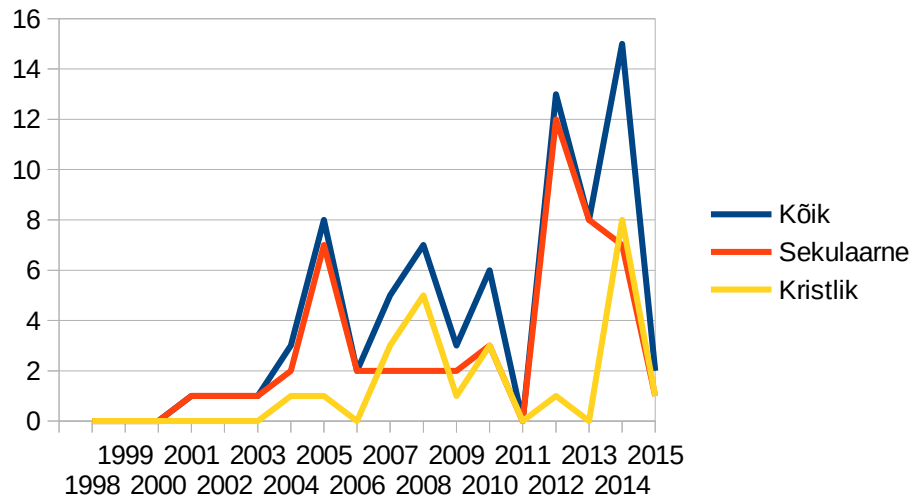
06.04.2007 Palverännak. Eesti Kirik

07.06.2006 Palverännaku tee õpetab kogemuse kaudu. Äripäev

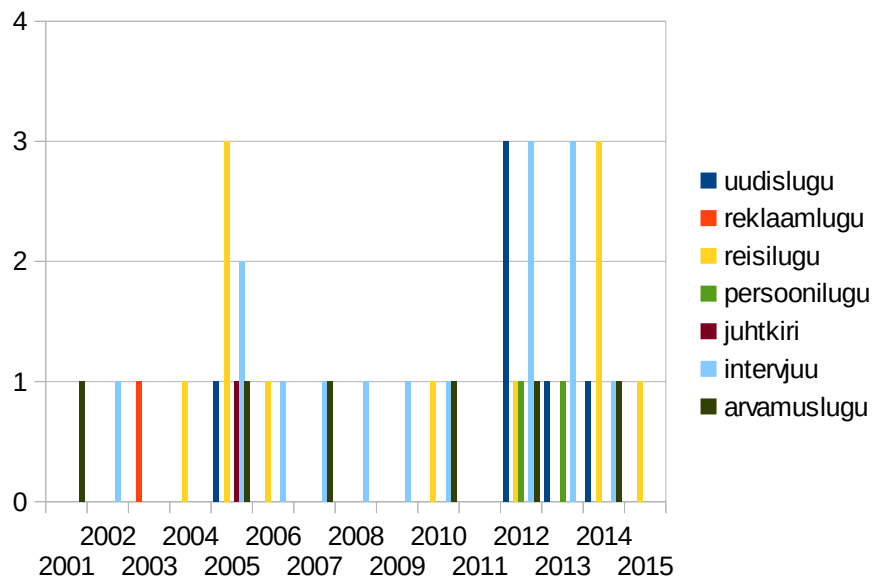
- 13.04.2006 Kord tõuseb koidutäht, too tõeline Koidutäht. Virumaa Teataja
- 29.08.2005 REISIIDEE: Palverännak templirüütli ja maffiaga Eesti Ekspress
- 13.08.2005 Peregrinatio. Palverännak. Virumaa Teataja
- 10.08.2005 Palverännak päikeses ja vihmas. Eesti Kirik
- 04.08.2005 Noored taastavad Eestis palverännakute traditsiooni. LõunaLeht
- 04.06.2005 Tamara ja Riho Hüti reis piki 1000-aastast tava. Eesti Päevaleht
- 05.07.2005 Palverändude päev päikeselisel Virumaal. Virumaa Teataja
- 02.07.2005 Juhtkiri: Palveränduri teekond. Virumaa Teataja
- 15.06.2005 Aldur Vunk: Palverännakud kinkisid kaasajale turismitööstuse. Pärnu Postimees
- 15.12.2004 Palverändurina pühal maal 6-Eesti Kirik
- 08.12.2004 Palverändurina pühal maal 5 Eesti Kirik
- 01.12.2004 Palverändurina pühal maal 4 Eesti Kirik
- 24.11.2004 Palverändurina pühal maal 3 Eesti Kirik
- 17.11.2004 Palverändurina pühal maal 2 Eesti Kirik
- 10.11.2004 Palverändurina pühal maal 1 Eesti Kirik
- 28.08.2004 Palverändurite jäljed kutsusid Eestisse reisima. Eesti Päevaleht
- 31.07.2004 Rännakutee seab inimese silmitsi endaga. Virumaa Teataja
- 23.07.2003 Kolme vanderselli palveränd Kuremäele. Virumaa Teataja
- 10.04.2002 Palveränduri teekond. Eesti Ekspress

Lisa 2. Uurimistulemuste joonised ja tabelid.

Joonis 1. Artiklite ilmumissagedus.

Joonis 2. Erinevate žanride ilmumise sagedus.

Tabel 2

Artiklid avaldanud väljaanded

<i>Kristlikud väljaanded</i>	n
Eesti Kirik	21
Teekäija	4
<i>Ajalehed</i>	
Eesti Ekspress	5
Eesti Päevaleht	2
Postimees	2
Õhtuleht	3
Äripäev	1
<i>Kohalikud ajalehed</i>	
Koduvald (Kambja vald)	1
LõunaLeht	1
Meie Maa	3
Pealinn	1
Põhjarannik	1
Pärnu Postimees	2
Raplamaa Sõnumid	1
Saarte Hääl	2
Sakala	2
Sõnumitooja (Ida-Harjumaa)	2
TartuEkspress	1
Virumaa Teataja	8
Võrumaa Teataja	1
<i>Portaalid</i>	4
Delfi	1
<i>Ajakirjad</i>	
Elukiri	1
Horisont	1
<i>Erialased väljaanded</i>	
KaKonsultatsioonid	1

Märkus: n = artiklite arv

Tabel 3

Artiklite žanrid

Žanr	n
intervjuu	15
reisilugu	12
uudislugu	6
arvamuslugu	5
persoonilugu	2
juhtkiri	1
reklaamlugu	1

Märkus: n = artiklite arv

Tabel 4

Artiklite autorid

Autor	n
ajakirjanik	33
palverännakul ise käinu	8
ajaloolane	1
arheoloog	1

Märkus: n = autorite arv

Tabel 5

Pealkirjade rõhuasetused

Rõhuasetus	n
pühapaik	6
iseendaga silmitsi olemine	3
jalgsi käimine	2
osadus kaasränduritega	2
tähendusega, erilised hetked	2
imeline sündmus	2
eneseületamine füüsiliselt ja psüühiliselt	2
Eesti keskaegse reisisihina	2
teekond	1
muutunud teadvuse seisund	1

kohalejõudmine	1
kogemus	1
ammuste palverändurite jäljed	1
Jumala kuulamine	1
Jeesuse jälgedes	1
Õhtumaa kultuurisümbol	1
vaprus	1
erinevad eesmärgid	1
esilekerkivad mõtted	1
ohtlik	1
elurõõm	1
ebatavaline rännak	1
andestus ja Jumala armastus	1
1000-aastane tava	1
odav reis tänapäeval	1
palverännust turismi	1

Märkus: n = käsitluste arv

Tabel 6

Artiklite rõhuasetused

Rõhuasetus	n
isiklik kogemus palverännakul	29
palverännak jaakobiteel	16
palverännukultuur ajaloos	5
minek jaakobiteele	3
traditsiooni taastamine	3
palverännak Viru-Nigula Maarja kabeli juurde	2
palverännak Saaremaal	2
välismaalane palverännul Eestis	2
palverännuraja tähistamine	2
jaakobitee palverändurite kokkutulek	1
koolitus jaakobiteel	1
müstiline kogemus jaakobiteel	1
palverännaku eesmärgid	1

palverännak kui odavreis	1
palverännak kristlaste kokkusaamise osana	1
religiooniturismi tõus	1
palverännak Rooma	1
palverännak Kuremäele	1
palverännak Vastseliina	1
palverännak Jeruusalemma	1
palverännak Sergi Florinski säilmete juurde	1

Märkus: n = käsitluste arv

Tabel 7

Palverännakute sihtpunktid ja nende mainimine Eesti sekulaarsetes väljaannetes

Palverännu sihtpunkt	n
Santiago de Compostela	29
Vastseliina/Valge Rist	5
Püha Maa/Jerusalemm	4
Rooma	4
Viru-Nigula	4
Kuressaare	3
Rakvere kiriku park	3
Eesti	2
Kuremäe	2
Pirita klooster	2
Pärnu Must Rist	2
Tallinna Toomkirik	2
Tartu Toomkirik	2
Fransiscuse haud Assisis	1
Medjugorje	1
Padise klooster	1
Rakvere Jumalaema sündimise kirik	1
Riia	1
Saha kabel	1
Vilnius	1
Wittenberg	1

Märkus: n = äramärkimiste arv

Tabel 8

Artiklite suunitlus ja sisu

Suunitlus ja sisu	n
Suunitlus	
Kristlik	16
Sekulaarne	12
Vaimne	9
Ajalooline	4
Turistlik	1
Sisu	
Sisemine rännak	13
Matkamine	12
Sihtpunkt	5
Kuulutus & tunnistus	1

Märkus: n = käsitluste arv